

UDK 811.111'373.74:811.163.6'373.74

Alenka Vrbinc

Ekonomška fakulteta Univerze v Ljubljani

alenka.vrbinc@ef.uni-lj.si

Marjeta Vrbinc

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

marjeta.vrbinc@ff.uni-lj.si

PREPLETENOST KULTURE IN JEZIKA NA ZGLEDIH ANGLEŠKIH IN SLOVENSКИH IZLASTNOIMENSKIH FRAZEMOV

Povezava med jezikom in kulturo se odseva v frazeologiji posameznega jezika in kljub univerzalnosti nekaterih frazemov, ki izvirajo iz istega vira ali so se v jeziku ustalili kot posledica jezikovnega stika z drugim jezikom, so številni frazemi kulturnospecifični. V prispevku obravnavamo kulturno specifičnost izlastnoimenskih frazemov v angleščini in slovenščini, posebno pozornost namenjamo lastnoimenski sestavini, ki je pogosto ime osebe ali kraja, dobro poznanega v določeni jezikovni skupnosti oz. kulturi. V takih primerih je raba frazema omejena na nacionalni oz. lokalni okvir, lastno ime je zunaj te jezikovne skupnosti bolj ali manj nepoznano, to pa povzroča težave pri razumevanju tovrstnih frazemov.

Ključne besede: kulturna specifičnost, antroponimi, toponimi, konotacija

The connection between language and culture is reflected in the phraseology of a particular language. While certain idioms are universal, having derived from the same source or become established in a language as a result of language contact, numerous other idioms are culture-specific. This article examines the cultural specificity of English and Slovene onomastic idioms and special attention is paid to the onyms, which often denote a person or place that is well known in a given language community or culture. In such cases the use of an idiom is limited to a national or local context, and the onym is more or less unknown outside of the language community. This causes difficulties in understanding such idioms.

Keywords: cultural specificity, anthroponyms, toponyms, connotation

1 Uvod

Jezik, ki je neločljivo povezan s kulturo, je tudi način predstavljanja in reproduciranja kulture določene jezikovne skupnosti in mehanizem za oblikovanje kolektivne kulturne identitete (Teliya idr. 1998: 56). Frazeologija, ki odseva povezavo med jezikom in kulturo, predstavlja jezikovni repozitorij kulturne tradicije določenega jezika (Colson 2008: 201). Frazeološko gradivo omogoča raziskovalcem preučevanje odnosa med kulturo in jezikom, saj se kultura izraža jezikovno, kot posamezniki pa smo prek jezika v veliki meri ujeti v kulturo (Lee 2007: 488). Frazemi so pogosto nosilci kulture, zato se številne frazeološke raziskave osredotočajo na kulturnospecifične pojave (Pirainen 2008: 207) s poudarkom na kulturi kot stalnici v frazeologiji (Teliya 1998; Wierzbicka 2007; Sabban 2008). Motiviranost frazemov pogosto izvira iz specifičnih kulturnih

kontekstov (Vasiljević 2015: 40), obenem pa s pomočjo frazeologije dobimo zanimiv vpogled v zgodovino in kulturo jezikovne skupnosti (Fiedler 2007: 7).

Zelo pomembno je, kateri koncept kulture je v ospredju raziskovanja frazemov. Raziskovalci različno razumejo in definirajo 'kulturo' in v nadaljevanju sledi kratek pregled nekaterih pogledov na kulturo. V. Teliya idr. (1998: 57) opredelijo kulturo kot

spособnost članov jezikovne skupnosti, da se osredotočijo na empirične in duševne izkušnje, povezane z družbenimi, moralnimi, političnimi in drugimi vrednotami. Kulturne kategorije [...] so konceptualizirane v podzavestnem poznavanju standardov, stereotipov, mitologij, ritualov, splošnih navad in šeg ter drugih kulturnih vzorcev.

Za Dobrovol'skega in E. Piirainen (2005: 213) je védenje o kulturi, iz katere izvirajo nemotivirane frazeološke enote, izjemnega pomena, saj pojmujeta kulturo kot »vsoto vseh idej o svetu (vključno z izmišljenimi, mitološkimi in drugimi idejami), ki so značilne za določeno skupnost«. A. Wierzbicka (1996: 25) meni, da lahko kulture, ki so drugačne od naše lastne kulture, v celoti razumemo samo, če razumemo pomen besed, ki uvezujejo kulturnospecifične pojme. Duranti (1997: 24ff) podrobno razloži šest teorij kulture, v katerih igra jezik pomembno vlogo: kultura kot nasprotje naravi; kultura kot znanje; kultura kot komunikacija; kultura kot sistem mediacije; kultura kot sistem praks; kultura kot sistem sodelovanja.

Povezavo med kulturo in frazeologijo lahko preučujemo zlasti na primeru pregovorov in frazemov, ki temeljijo na podobah, tradicijah in navadah, značilnih za določeno jezikovno skupnost in kulturo (Colson 2008: 193; Piirainen 2008: 219). Zaradi tesne prepletenosti jezika in kulture in vključenosti podatkov o kulturi v leksikalni pomen V. Teliya idr. (1998: 58–64) govorijo o petih načinih vpliva kulture na jezik: kulturnospecifični sememi, kulturnospecifični pojmi, kulturnospecifične konotacije, kulturnospecifično ozadje in diskurzni stereotipi. Dobrovol'skij in E. Piirainen (2005: 214–15) sta podrobneje preučevala kulturne pojave v konvencionalnih nemotiviranih frazeoloških enotah in vlogo, ki jo imajo kultura in kulturnospecifični elementi v konvencionalnih nemotiviranih frazeoloških enotah. Identificirala sta naslednje glavne tipe kulturnospecifičnih pojavov, ki so osnova nemotiviranosti: družbena interakcija, materialna kultura, medbesedilni pojavi, fiktivne pojmovne domene in kulturni simboli. V vsakem jeziku najdemo izraze, temelječe na premisah, ki so jih znanstveniki z odkritji in razvojem znanosti že ovrgli, vendar jih lahko pojasnimo z vidika kulture, saj je veliko starih modelov sveta del kulturnega spomina jezikovne skupnosti, neznanstvene ideje pa so pogosto člani, ki omogočajo razumevanje teh izrazov (Dobrovol'skij, Piirainen 2005: 126).

Zakaj pripisujemo kulturi pri raziskovanju frazeologije in frazemov tako velik pomen? V prvi vrsti nam poznavanje kulture pomaga pri razlagi motivacije frazemov, pri čemer je pomembno poznavanje ljudskega izročila, šeg in navad ter simbolov, ki igrajo pomembno vlogo v posamezni kulturi (Piirainen 2008: 216). Analizo frazemov moramo opraviti na nivoju dobesednega in frazeološkega pomena, kar je neposredno povezano s preučevanjem kulturnih vidikov frazemov (prav tam: 216; Sabban 2008: 232). Drugi razlog je, da lahko specifične lastnosti podob frazemov v določenem

jeziku opišemo s primerjavo lastnosti podob frazemov v drugih jezikih, to pomeni, da frazeme preučujemo z medjezikovnega in medkulturnega vidika (Dobrovol'skij, Piirainen 2005: 213).

Razvoj določene kulture je prostorsko omejen in posledično tudi frazemi, značilni za določeno kulturno okolje, največkrat niso rabljeni zunaj lokalnega okvira. Kulturnospecifični frazemi povzročajo nerojenim govorcem jezika težave pri razumevanju, zaradi česar postajata preučevanje in raziskovanje povezav jezika in kulture čedalje pomembnejša, prav tako pa je smiselno opraviti tudi kulturološko analizo frazemov za vsak jezik posebej (Teliya idr. 1998: 55). Pri ugotavljanju razlik med kulturološkimi univerzalijami in kulturno specifičnostjo si lahko vsaj v določeni meri pomagamo tudi s preučevanjem izvora frazemov. V primeru izlastnoimenskih frazemov lahko izvor frazema pogosto razložimo že s pomočjo lastnoimenske sestavine. Kulturnospecifične izlastnoimenske frazeme dojemamo kot frazeme s kulturnospecifično konotacijo (Dobrovol'skij, Piirainen 2005: 245), pri razumevanju določenega frazema pa igrajo pomembno vlogo jezikovni, socialni in kulturni dejavniki (Szerszunowicz 2008: 119).

2 Univerzalnost in kulturna specifičnost frazemov

Nekateri frazemi so rabljeni bolj univerzalno kot drugi, zato je njihov metaforični pomen govorcem različnih jezikov lažje razumljiv. Najobičajnejši frazemi so nastali že davno in jih najdemo v številnih jezikih, kar pomeni, da gre za tako imenovane mednarodne frazeme (Gläser 1988: 267). Obstoj vzporednih frazemov v različnih jezikih priča o univerzalnosti določenih situacij. Za R. Moon (1992: 18–19) je bistvenega pomena zavedanje, da so situacije bodisi kulturološke stalnice bodisi kulturološke univerzalije, razlika je samo v metaforah. Poudarja tudi, da uporabljeno besedišče ali metafora ne predstavlja pravega kulturološkega pomena; to predstavlja situacija, ubesedena z določenim frazedom. Dobrovol'skij in E. Piirainen (2005: 56) navajata več možnih razlogov za podobnosti: vzporednice so lahko naključne, lahko so posledica procesov izposojanja, do njih lahko pride zaradi genetskih razlogov ali zaradi univerzalnosti konceptualizacije določenih entitet, poleg vsega pa moramo upoštevati tudi medjezikovne primerjave. Med univerzalno rabljenimi frazemi S. Fiedler (2007: 62) omenja mednarodne frazeme, ki so v različne jezike prevedeni dobesedno, saj izvirajo iz istega vira (npr. Sveto pismo, grška mitologija), in frazeme, ki so se v določenem jeziku ustalili kot posledica jezikovnega stika z drugim jezikom ali drugimi jeziki. Tudi R. Moon (1998: 40–41) govori o metaforičnih stalnih besednih zvezah in frazemih, ki izvirajo iz klasičnih ali svetopisemskih rekov ali zgodovinskih dogodkov, hkrati pa ugotavlja, da je veliko stalnih besednih zvez in frazemov posledica kalkiranja, kar pa ni značilno samo za angleščino, ampak tudi za druge jezike, vključno s slovenščino: *carrot and stick*, preveden kot *korenček in palica*; *skeleton in the cupboard*, preveden kot *okostnjak v omari*. Seveda je vprašljivo, ali kalkirani frazem rojeni govorce določenega jezika razumejo (gl. tudi Kržišnik 2015). Tudi pri primerjavi angleških in slovenskih izlastnoimenskih frazemov naletimo na mednarodne frazeme, v katerih imajo lastna imena univerzalno poznane konotacije. Ti frazemi večinoma izvirajo iz mitologije in zgodovine (npr. *an/sb's Achilles heel* in *Ahилоva peta*; *cut/untie the Gordian knot* in

presekati/razvozlati gordijski voz; *a Pyrrhic victory* in *Pirova zmaga*; *a Trojan horse* in *trojanski konj*) ali Svetega pisma (*(as) old as Methuselah* in *star kot Metuzalem*; *a doubting Thomas* in *nejeverni Tomaž*). Leksikalno identični frazemi z mitološkimi, zgodovinskimi ali svetopisemskimi imeni so v angleščini in slovenščini prisotni že dolgo, ker je skupna evropska jezikovna in kulturna dediščina močno vplivala tako na angleško kot tudi na slovensko frazeologijo.

Po drugi strani najdemo v vsakem jeziku frazeme, ki odsevajo kulturno specifičnost posameznih situacij: *kick the bucket* 'stegniti se', ki se nanaša na smrt z obešanjem, in *iti gor k Janezu*, ki implicira lokacijo pokopališča. Zaradi edinstvenosti in kulturne specifičnosti pomenskih sistemov v različnih jezikih prisotnost leksikaliziranih univerzalij ne pomeni nujno popolne ustreznosti v jezikovni rabi (Wierzbicka 1996: 15). Celo če primerjamo jezike, ki so si genetsko, zemljepisno in kulturološko zelo blizu, opazimo med njimi ogromne leksikalne razlike, ki so posledica kulturne specifičnosti, s katero lahko razložimo leksikalne praznine v drugih jezikih (prav tam: 15). H kulturnospecifičnim frazemom S. Fiedler (2007: 62) prišteva frazeme z določenimi sestavinami, kot so lastna imena, poimenovanja za barve ter tudi krilatice, ki izvirajo iz zgodovine ali literature.

Pri medjezikovni primerjavi frazeoloških enot moramo pozornost nameniti tudi funkcionalni ustreznosti strukturno in pomensko enakih frazemov v izhodiščnem in ciljnem jeziku (Dobrovol'skij, Piirainen 2005: 56), pri čemer moramo imeti pred očmi vprašanje, ali so frazemi, ki so videti popolni ustrezniki, to tudi v resnici. To lahko ponazorimo s primerom kulturnospecifičnih frazemov, ki so si v različnih jezikih semantično podobni in so, tradicionalno gledano, popolni ustrezniki, čeprav se v dejanskem kontekstu lahko med njimi pojavljajo razlike v rabi in lahko torej nanje gledamo kot na neprave ustreznike (Dobrovol'skij, Piirainen 2005: 56–58): v angleščini *carry/take coals to Newcastle* 'nositi premog v Newcastle', v ruščini *ezdit' v Tulu so svojim samovarom* 'iti v Tulo s svojim samovarjem', v nemščini *Eulen nach Athen tragen* 'nositi sove v Atene' in v slovenščini *nositi sove v Atene, nositi vodo v Savo* in *nositi vodo v morje*. Vsi navedeni frazemi imajo skupni pomen, tj. 'opravljati nepotrebno, nekoristno delo', razumevanje posameznega frazema pa je odvisno od poznavanja okolja, v katerem je frazem nastal. Za razumevanje angleškega frazema moramo vedeti, da je bil Newcastle središče premogovništva v Angliji, podobno velja tudi za ruski frazem – Tula je bila poznana po izdelavi samovarjev. Slovenskemu frazemu *nositi sove v Atene* ne ustreza samo omenjeni nemški frazem, ampak tudi frazemi v drugih jezikih, kot so *uilen naar Athene dragen* v nizozemščini, *bära ugglor til Aten* v švedščini, *nosit' sovy do Aten* v slovaščini in *nosić sowy do Aten* v poljščini (Dobrovol'skij, Piirainen 2005: 233). Najpogostejša razlaga izvora tega frazema je dejstvo, da je bilo v Atenah in okolici veliko sov, poleg tega je sova v starogrški kulturi simbolizirala modrost, bila simbol Atene, boginja modrosti in zaščitnice Aten.

Zanimiva je tudi vzporednica med slovenskim frazemom *nositi vodo v Savo* in nemškim *Wasser in den Fluss tragen* ter francoskim frazemom *porter de l'eau à la rivière*; tako nemški kot tudi francoski frazem pomenita 'nositi vodo v reko'. Vsi trije

frazemi vsebujejo enake sestavine, le da je samostalnik reka, ki ga najdemo v nemškem in francoskem frazemu, v slovenskem nadomeščen s hidronimom Sava. V slovenščini obstaja poleg frazema *nositi vodo v Savo* tudi semantično podoben frazem *kakor rešeta v Ribnico nositi*, katerega konotacijo rojeni govorec slovenščine prepozna, ker Ribnico povezuje z izdelovanjem rešet; frazem je torej v denotativnem in konotativnem pomenu prava vzporednica prej omenjenega ruskega frazema *ezdit' v Tulu so svojim samovarom*.

Kot lahko vidimo iz zgornjih primerov, je možno toponim kot sestavino frazema v drugem jeziku nadomestiti s toponimom, ki odseva nacionalni karakter jezikovne skupnosti. To je lepo vidno tudi na frazemu, tvorjenem po vzorcu 'nositi + vodo v + ime (dolge) reke' v pomenu 'v reki je veliko vode in torej nima smisla nositi vodo v reko'. Tako lahko Savo v slovenskem frazemu *nositi vodo v Savo* v angleščini nadomestimo s Temzo (*to carry water to the Thames*), v romunščini z Donavo (*cara apa-n Dunare*), v poljščini z Vislo (*do Wisły wodę nosić*) in v nemščini z Renom (*Wasser in den Rhein tragen*) (Szerszunowicz 2009: 179).

Tudi v okviru enega jezika je v določenem frazemu možno nadomeščanje toponima z drugimi toponimi. Z uvedbo lokalnega elementa postane frazem lokalno obarvan, različice frazema pa so pomensko enake (Szerszunowicz 2009: 179–180); frazem z različicami je razumljiv samo rojenim govorcem, ki poznajo konotacijo toponimov v frazemu. Na primer nemški frazem *Wasser in den Fluss tragen* ima okoli 20 različic, pri čemer se samostalniška komponenta *Fluss* 'reka' nadomešča z imeni različnih rek, ki tečejo skozi različna področja Nemčije, npr. *Wasser in den Rhein/die Donau/Saar/Spree tragen* 'vodo v Ren/Donavo/Saro/Spree nositi' (Piirainen 2002: 350). Podobne primere najdemo tudi v slovenščini, na primer *odpeljati koga v Polje* (tj. v psihiatrično bolnišnico), Polje v različnih predelih Slovenije lahko zamenjamo z imenom najbližjega kraja s psihiatrično bolnišnico, torej *odpeljati koga v Begunje/Vojnik/Idrijo* (Vrbinc, Vrbinc 2014: 147–148). Vzorec 'iti v + ime kraja s psihiatrično bolnišnico' najdemo še v nekaterih drugih jezikih, kot so hrvaščina, italijanščina, poljščina, češčina in nemščina, toponim pa je pogosto rabljen z negativno konotacijo (Szerszunowicz 2008: 119; Szerszunowicz 2009: 175, 179–180).

3 Kulturna specifičnost angleških in slovenskih izlastnoimenskih frazemov

Frazemi kot pomemben del kulture govorcem lahko priključijo v spomin določeno védenje o kulturi oz. lahko govorec to védenje posreduje naprej (Sabban 2008: 235). Poleg tega je iz njih razvidno tudi, na kakšen način določena jezikovna skupnost razmišlja, nudijo vpogled v nacionalno in lokalno kulturo jezikovne skupnosti, njeno zgodovino, mentaliteto ali celo nacionalni značaj (Piirainen 2008: 219). To so zagotovo razlogi, zakaj je med izlastnoimenskimi frazemi tako veliko frazemov, ki jih prištevamo h kulturnospecifičnim frazedom. V nadaljevanju se bomo osredotočili na lastna imena, ki odsevajo nacionalni in/ali lokalni značaj, in ugotavljali vzroke za kulturno specifičnost posameznega angleškega oz. slovenskega frazema.

3.1 Frazemi z antroponimi

Antroponimi so v primerjavi s toponimi pogosteje sestavni del izlastnoimenskih frazemov, kar lahko razložimo z antropocentričnostjo jezika in frazeologije (Pierini 2008). V medjezikovnem stiku frazemi z antroponimi zaradi kulturne specifičnosti velikokrat povzročajo težave pri razumevanju. Razlaga izvora v številnih primerih pripomore k lažjemu razumevanju in posledično pomnenju določenega frazema, saj je iz nje marsikdaj razvidno, zakaj se je frazem ustalil v točno določeni obliki in pomenu.

Med angleškimi frazemi z antroponimom najdemo več frazemov, pri katerih je za razumevanje ključno poznavanje literature. Na primer frazem *King Charles's head* 'obsedenost' je aluzija na gospoda Dicka v Dickensovem *Davidu Copperfieldu*; *grow like Topsy* 'zelo hitro (z)rasti, rasti kot konoplja' izvira iz *Koče strica Toma* Harriet Beecher Stowe; *home, James (and don't spare the horses)* 'hitro domov; poženi' je naslov pesmi Freda Hillebranda. Po drugi strani pa *Hamlet without the prince* 'dogodek brez glavnega akterja; predstava brez glavnega igralca' proti pričakovanju ni iz literarnega vira, saj ne izvira iz Shakespearovega *Hamleta*, ampak iz časopisa *Morning Post*, ki je septembra 1775 objavil novico, da bodo v gledališču zvečer igrali Hamleta brez igralca, ki bi moral nastopiti v vlogi princa, ker je igralec pred predstavo pobegnil z gostilničarjevo hčerjo.

Oseбно ime v frazemu ni vedno ime resnične osebe. To velja tako za izmišljenega Puncha v frazemu (*as*) *pleased as Punch* 'zelo zadovoljen, zelo vesel' kot tudi za Kurenta in Pusta v frazemih *držati se kot/kakor Kurent v pratiki* in *držati se kot Pust v pratiki*. Punch je groteskni grbasti junak v lutkovni igri *Punch and Judy*, Kurent in Pust pa se nanašata na podobo v pratiki in sta v frazemih rabljena sopomensko.

Med angleškimi frazemi z osebnim imenom velja omeniti *play Old Harry with* 'povzročati težave' in *Old Nick* 'hudič'. Obema frazemoma je skupno evfemistično poimenovanje hudiča. *Old Harry* se v severnem delu Anglije uporablja kot vzdevek za hudiča že vse od 18. stoletja, tako da je raba frazema regionalno omejena. *Old Nick* je lahko izpeljanka iz imena Nicholas, lahko se nanaša tudi na Niccolò Machiavellija, vendar pravega razloga za ta vzdevek ne poznamo.

Jack, ki je različica imena John, sodi med najpogostejša osebna imena v angleških frazemih in je pogosto rabljen v pomenu 'običajen človek', kar je razvidno tudi iz frazema *jack/Jack of all trades* 'mojster za vse', v katerem je Jack generično poimenovanje in ne resnična oseba. V tem frazemu je *jack* lahko tudi apelativiziran, kar velja tudi za Jane, žensko obliko imena Jack (Jane najdemo v frazemih, kot sta *a dear Jane letter* 'pismo, s katerim kdo konča razmerje s kom' in *a plain Jane* 'kdor ni nič posebnega'). Tudi Johnny v frazemu *a Johnny-come-lately* 'novinec' je rabljen generično; Johnny je sicer lahko vzdevek za Angleže v Sredozemlju, za konfederacijske vojake v ameriški državljanski vojni, brezdolne mladeniče ter za nove ali neizkušene mornarje v ameriški mornarici. Med slovenskimi izlastnoimenskimi frazemi lahko kot primer generične rabe omenimo kulturnospecifični frazem *kranjski Janez*. Kranjski Janezi so bili prvotno vojaki 17. pešpolka avstroogrške vojske, ki so ga sestavljali večinoma

Slovinci (Švajncer 1992: 75), kasneje pa se je poimenovanje razširilo na 'slovenske fante, Slovence'.

Apelativizacija ni značilna samo za angleške frazeme, kajti nanjo naletimo tudi v slovenskih izlastnoimenskih frazemih (npr., *mila jera/Jera*), pri čemer je glede na pojavnost v Gigafidi pogostejši zapis z malo začetnico (*mila jera/Jera* – 53 zadetkov od 59 z malo začetnico; o nedoslednostih glede pravopisa izlastnoimenske sestavine gl. Kržišnik 2003). To velja tudi za vse frazeme z glavno pomensko sestavino *matilda* v pomenu 'smrt': *matilda je pobrala koga; matilda je vzela koga; matilda je povohala koga; matilda je vohala koga; srečati matildo; poljubiti matildo*. Kot ugotavlja Keber (2011: 505–506), žensko ime Matilda v nobenem drugem jeziku ni rabljeno v pomenu 'smrt', zaradi česar so vsi navedeni frazemi kulturnospecifični. Pri razlagi prenosa pomena izraza 'matilda' v pomen 'smrt' Keber (prav tam) omenja strojnico, ki so ji partizani dajali različna imena, vključno z imenom 'matilda', za slabo obožene partizane pa je bila strojnica lahko prisposoda za smrt. Zanimivo je, da tudi med angleškimi izlastnoimenskim frazemi najdemo frazem s sestavino Matilda, to je *waltz/walk Matilda* 'potovati z vsem imetjem', ki pa nima nobene pomenske povezave s slovenskimi frazemi s sestavino *matilda*. Raba angleškega frazema je omejena na avstralsko angleščino, v kateri je Matilda eno od imen za culo, v kateri so popotniki, ki so potovali po avstralski divjini, nosili svoje imetje.

V slovenski frazeologiji najdemo poleg frazemov s sestavino *matilda* še nekaj drugih frazemov, ki tudi pomenijo 'smrt'. Kot primer lahko navedemo frazem *Gajzerjeva Lenčka*, ki je sestavljen iz priimka in imena, ali pa frazema *Krampova Katra* in *Krampov Matija*, kjer je sestavina *Krampov* povezana s krampom za kopanje groba (Keber 2011: 506). Vsi trije frazemi, ki so navedeni v *Slovarju slovenskih frazemov*, so izredno redki, kar potrjujejo tudi korpusi (npr. Gigafida, Nova beseda), kjer ne najdemo niti enega zadetka. V koroškem narečju sta nastala frazema *iti gor k Janezu* v pomenu 'umreti' in *Janez že kliče* v pomenu 'smrt je blizu'. Glede na Kebr (prav tam) je Janez v omenjenih frazemih sv. Janez, župnijski zavetnik v Obirskem na avstrijskem Koroškem. Cerkev sv. Janeza Krstnika stoji na vzpetini, kar pomeni, da pokojnike nesejo po hribu navzgor na pokopališče, ko pa so na pokopališču, gredo k Janezu. *Janez že kliče* lahko razlagamo kot povabilo sv. Janeza pokojniku, naj pride k njemu¹. S smrtjo povezujemo še nekatere druge slovenske frazeme, kot sta *preseliti se k Abrahamu* in *Abrahamovo naročje*, katerih vzporednice najdemo tudi v drugih slovanskih jezikih: v češčini *odejit k Abrahámovi; jít k Abrahámovi*; v hrvaščini/srbščini *preseliti se u Abrahamovo krilo; otići u Abrahamovo krilo* (Keber 2011: 37–38). Poleg omenjenih frazemov V. Smole v svoji raziskavi narečnih frazemov navaja še frazema *iti na Bakove grebljice* in *iti na Pišekovo njivo*, ki pomenita 'umreti' (Smole 2018: 431).

Jezikovna skupnost lahko z določenim frazemom izraža pozitivno oz. negativno vrednotenje pojmovnosti. Žensko ime kot sestavina izlastnoimenskega frazema je pogosto negativno ali vsaj ne v celoti pozitivno konotirano (Pierini 2008: 7). To lahko

¹ Etimološko razlago frazemov *iti gor k Janezu* in *Janez že kliče* dolgujeva prof. dr. Marku Snoju (elektronsko sporočilo 13. februarja 2018).

ponazorimo z angleškim frazemom *Aunt Sally* 'grešni kozel', ki ima negativno konotacijo, ta pa izhaja iz imena tradicionalne angleške igre, v kateri so igralci metali palice v glavo starke, ki je imela v ustih pipo, pri čemer so skušali zadeti pipo (gl. tudi Szerszunowicz 2012: 301). V nasprotju z *Aunt Sally* ima kulturnospecifični frazem *Uncle Sam* 'striček Sam' pozitivno konotacijo. Striček Sam pooseblja vlado ZDA ali Američane, prvi črki sestavnih delov (US) pa sta angleška krajšava za Združene države. Na ilustracijah je striček Sam predstavljen kot visok vitek moški z belimi lasmi, brki in brado, oblečen v moder frak, hlače z rdečimi in belimi črtami in cilinder, okrašen s trakom z zvezdami.

Imena svetnikov, ki so pogosta sestavina slovenskih pregovorov, najdemo tudi v nekaterih slovenskih frazemih, kjer pa je ime svetnika rabljeno bolj v konotativnem kot v denotativnem pomenu. Na primer *blažev žegen* v pomenu 'kar je neučinkovito' ali *o svetem Nikoli* v pomenu 'nikoli'. Frazem *blažev žegen*, ki je bil prvotno oznaka za nekoristno, a neškodljivo zdravilo, izvira iz legende o sv. Blažu, ki je čudežno ozdravil dečka (Keber 2011: 85). *Nikoli* v frazemu *o svetem Nikoli* se navezuje na sv. Nikolaja, čeprav gre v resnici za časovni prislov *nikoli*; frazeme s podobno besedno igro najdemo tudi v nekaterih drugih jezikih, kot so hrvaščina, italijanščina in nemščina (prav tam: 581).

Poleg že omenjenega frazema *Gajzerjeva Lenčka* v slovenščini skorajda ni frazemov, sestavljenih iz kombinacije imena in priimka, v angleščini pa najdemo kar nekaj tovrstnih frazemov, ki v večini primerov vsebujejo ime in priimek resnične osebe: *Gordon Bennett* ('presneto; za božjo voljo') je bil verjetno generalporočnik Henry Gordon Bennett, ki je med japonsko invazijo na Singapur pobegnil na varno; *John Hancock* ('podpis') je bil eden od podpisnikov ameriške deklaracije o neodvisnosti; *Rube Goldberg* ('nepraktičen, (za)kompliciran') je bil Američan, ki je risal zabavne slike, ki so prikazovale zapletene iznajdbe; *Heath Robinson* ('nepraktičen, (za)kompliciran') je bil britanski umetnik, ki je risal nenavadne in zapletene naprave, ki so lahko opravljale preproste naloge; *Fanny Adams* v frazemu *sweet Fanny Adams* ('čisto nič') je bila leta 1867, ko je bila umorjena, stara osem let, morilec je njeno truplo razkosal, njeno ime pa je bilo nato rabljeno kot slengovski izraz za vrsto konzerviranega mesa, ki so ga uporabljali v kraljevi mornarici; sedanji pomen frazema se je razvil šele na začetku 20. stoletja. Poleg imen in priimkov resničnih oseb se v angleških frazemih pojavljajo tudi imena in priimki literarnih in stripovskih junakov. Na primer *Simon Pure* v frazemu *the real Simon Pure* ('pravi človek; prava stvar') je junak v delu S. Centlivre *A Bold Stroke for a Wife* (1717), ki ga v določenih delih igre imitira druga oseba; *Tom Cobby* v frazemu *Uncle Tom Cobby/Cobleigh and all* ('in drugi') je zadnji v vrsti moških, navedenih v baladi *Widcombe Fair* iz okoli leta 1800. Kulturnospecifična je tudi raba imena in priimka *Tom Tiddler* v frazemu *Tom Tiddler's ground* ('Indija Koromandija'), ki je pravzaprav ime otroške igre, kasneje pa ga je C. Dickens uporabil kot naslov svoje črtice, ki je izšla leta 1861. Omeniti velja še *Robina Hooda* v frazemu *round Robin Hood's barn* ('po ovinkih'). Robin Hood je poznan tudi zunaj nacionalnega konteksta in ga najdemo tudi v slovenskih korpusih (npr. Gigafida – 2289 zadetkov, Nova beseda – 136 zadetkov), včasih pisanega celo z malo začetnico, kar je jasen pokazatelj apelativizacije. Omenjeni frazemi so zaradi svoje kulturne specifičnosti nerojnim

govorcem angleščine bolj ali manj nerazumljivi, njihova raba je omejena na področje Velike Britanije oz. ZDA.

Poleg omenjenih frazemov z imeni in priimki so za angleško frazeologijo značilni tudi frazemi, sestavljeni iz generično rabljenih imen in apelativov v vlogi priimkov, z njimi poimenujejo navadne ljudi ali ljudi na splošno, ne pa konkretnega posameznika: *Joe Bloggs* in *Joe Blow* 'navaden človek'; *Joe Public* in *John Q. Public* 'javnost'; *John Bull* (frazem, ki se v slovenščini uporablja v originalni obliki kot vzdevek za Angleže in angleški narod); *John Doe* 'moški, katerega ime ni poznano' (prim. tudi Szerszunowicz 2012: 299). *John* in *Joe* sta zelo pogosti moški imeni, ki se pojavljata v kombinaciji z različnimi priimki, med frazemi te vrste pa najdemo le eno žensko ime, to je *Jane* v frazemu *Jane Doe* ('ženska, katere ime ni poznano'), kar kaže na veliko večjo pojavnost moških imen v frazemih; *Jane Doe* je ženska različica frazema *John Doe*.

Med angleškimi frazemi z antroponimi zasledimo vzorca: *Mr* + priimek, npr. *Mr Big* 'šef' > *Mr Right* 'ta pravi (mož)', *Mr Clean* 'poštenjak', in *Lady* + priimek, npr. *Lady Bountiful* 'darežljivka', *Lady Luck* 'gospa Usoda, usoda', *Lady Muck* 'fina dama'. Priimki so v teh primerih psevdoidena, rabljena aluzivno, in so nosilci direktne vrednotenja (prim. Szerszunowicz 2012: 299). Vzorca sta značilna za angleško frazeologijo, ne pa tudi za slovensko.

Tudi priimki bodisi resničnih bodisi izmišljenih oseb so lahko sestavni del angleških kulturnospecifičnih frazemov. V frazemu *an admirable Crichton* ('genialec') je omenjen škotski plemič James Crichton Clunijski (1560–1585?), ki je slovel po svojih intelektualnih in fizičnih sposobnostih. Tobias Hobson, katerega priimek je del frazema *Hobson's choice* ('nobena izbira'), je bil lastnik konjušnice v Cambridgeu; strankam je ponudil konja iz boksa ob vratih, če ga niso hotele vzeti, niso smele izbrati drugega konja. Tudi pri frazemih s priimki opazimo, da gre večinoma za priimke oseb moškega spola, priimki oseb ženskega spola so mnogo redkejši. V frazemu *do a Melba* ('vrniti se, vračati se') je Melba umetniško ime avstralske sopranistke Nellie Melba, rojene kot Helen Mitchell. Priimek je izpeljala iz svojega rojstnega kraja Melbournea, večkrat se je že dokončno poslovila od publike, vendar se je vedno znova vrnila na oder in je nastopala skoraj do smrti. Med priimke fiktivnih oseb iz literarnih del in stripov sodi priimek stripovskega junaka Blimpa v frazemu *a Colonel Blimp* ('star nazadnjak, star konservavec') ali pa priimek Jones v frazemu *keep up with the Joneses* ('tekmovati s sosedi/prijatelji'). Arthur (Pop) Momand v stripu ni upodobil resničnih Jonesovih, ampak je ta pogosti angleški priimek uporabil kot generično poimenovanje sosedov. Frazem *a Jekyll and Hyde* ('dvoličnež') izvira iz dela R. L. Stevensona *Doktor Jekyll in gospod Hyde*. Doktor Jekyll zaužije drogo, ki povzroči, da se njegove dobre in slabe lastnosti razdelijo na dve osebi, vse slabe se naselijo v gospodu Hydu.

Za razliko od angleške frazeologije, kjer so priimki relativno pogosto sestavni del frazemov, so v slovenski frazeologiji redki. Kot primer lahko omenimo kulturnospecifični frazem *prosto po Prešernu*. Izhodišče je približna uporaba Prešernovih verzov, da se poudari poljubnost ali nenačrtnost (Keber 2011: 755). Frazem se navezuje na

Franceta Prešerna, dobro znanega rojenim govorcem slovenščine, slabše pa govorcem drugih jezikov.

3.2 Frazemi s toponimi

Tudi toponimi kot sestavina izlastnoimenskih frazemov lahko izražajo značilnosti določenega jezika in simbolizem, prisoten v kolektivnem spominu določene jezikovne skupnosti. Podobno kot frazemi z antroponimi imajo tudi frazemi s toponimi tako pozitivno kot tudi negativno konotacijo in tudi pri teh frazemih igrajo pomembno vlogo zunajjezikovni dejavniki univerzalnega, nacionalnega ali lokalnega značaja (Szerszunowicz 2009: 173–174). Frazemi z značilnimi angleškimi oz. slovenskimi krajevnimi imeni imajo konotacije, ki jih poznajo samo govorce angleščine oz. slovenščine, zunaj jezikovne ali celo ožje lokalne skupnosti pa so ti frazemi pogosto nerazumljivi.

Krajevna imena, ki so del kulturnospecifičnih angleških frazemov, so v veliki večini imena krajev v angleško govorečih deželah, in sicer v Veliki Britaniji (zlasti v Angliji, veliko redkeje na Škotskem in Irskem), ZDA in Avstraliji. O kulturni specifičnosti frazema *carry/take coals to Newcastle* smo že govorili, tu pa si bomo podrobneje pogledali še nekaj primerov tovrstnih frazemov. Frazem *shipshape and Bristol fashion* ('pospravljeno; kakor iz škatlice') sodi med frazeme, povezane z življenjem pomorščakov; takih frazemov je v angleščini za razliko od slovenščine kar precej, saj so bili Britanci od nekdaj pomorski narod. Frazem se nanaša na trgovsko blaginjo pristaniškega mesta Bristol in na dobro stanje njegovega ladjevja, uporabljali pa naj bi ga mornarji, ponosni na svoje dobro vzdrževane ladje (*Dictionary of idioms and their origins*). Cheshire v *grin like a Cheshire cat* ('režati se kot pečen maček') je kmetijsko področje v Angliji, katerega kmetijstvo temelji na mlečnih izdelkih in cheshirskemu siru, ki so ga nekoč delali v kalupih z obliko režečega se mačka. Od tu naj bi po nekaterih razlagah prišla ideja za cheshirskega mačka, junaka iz *Alice v čudežni deželi* L. Carrolla, ki je bil rojen v Cheshiru. V knjigi maček počasi izginja, dokler ne ostane samo še njegovo režanje (*Collins COBUILD dictionary of idioms*). Clapham v *the man (and/or woman) on the Clapham omnibus* ('navaden človek') je bilo spalno predmestje Londona, ki je predstavljalo »navadni oz. običajni« London. Frazem *a London particular* ('londonska megla') povezujemo z meglo, že stoletja značilno za London, frazem pa ima še en pomen, in sicer 'tradicionalna gosta juha iz graha in slanine'; med obema pomenoma obstaja vzporednica, kajti megla in juha naj bi si bili podobni po barvi in gostoti. Ulica Lombard Street v *all Lombard Street to a China orange* ('verjetnost je sto/tisoč proti ena') je ulica v Londonu, kjer so se prvotno naselili lombardski bankirji, še vedno pa so na tej ulici številne londonske banke, zaradi česar se njeno ime metonimično uporablja za denarne trge oz. finančnike. V drugem delu tega frazema najdemo neangleški toponim *China* ('Kitajska') v kombinaciji s samostalnikom *orange* ('pomaranča'), kar v angleščini pomeni 'sladka pomaranča', sadež, ki je prišel v Evropo s Kitajske. V prenesenem pomenu *China orange* pomeni poceni stvar, torej nasprotje bogastvu bankirjev na ulici Lombard Street. Frazem *not/never set the Thames on fire* ('ne/nikoli narediti nič') temelji na latinskem reku o Tiberi (tj. *Tiberium accendere nequaquam potest*). V rabi je predvsem v Veliki Britaniji, kar

je tudi razumljivo, saj teče reka Temza skozi London. V anglosaškem svetu je možno ta hidronim zamenjati tudi z imeni drugih rek, npr. *not set the Hudson River on fire*. Frazema *send sb to Coventry* ('ne meniti se za koga, ne govoriti s kom') ne moremo razložiti in razumeti brez poznavanja angleške zgodovine, čeprav obstaja več možnih razlag izvora frazema. Med angleško državljansko vojno je Coventry podpiral parlamentarno stran, zajete rojaliste pa so iz Birminghama pošiljali v ječo v Coventryju. Po drugi razlagi so prebivalci Coventryja tako sovražili vojake, da so popolnoma ignorirali vse ženske, ki so jih videli v pogovoru z vojaki; tudi vojaki niso hoteli v Coventry, ker so tam le težko navezovali družabne stike (*Collins COBUILD dictionary of idioms*). V mnogih deželah veljajo prebivalci določenega kraja ali pokrajine za neumne in omejene. Že stari Grki so poznali zgodbe o neumnih prebivalcih Beocije, Abdere itd., v Švici veljajo za neumne prebivalci Belmonta, za Nemce so taki prebivalci izmišljenega mesta Schilda, poimenovani *Schildbürger* (Clouston 1888/2010: 23), v slovenščini imamo butalce, ki prav tako prihajajo iz izmišljenega kraja, v angleščini pa prebivalce Gothama v Nottinghamshiru, kar se zrcali tudi v frazemu *a wise man of Gotham* ('butalec').

V preučevanem gradivu smo zabeležili po en frazem s škotskim in irskim krajevnim imenom. Forth Bridge v *be like painting the Forth Bridge* ('delo, ki se nikoli ne konča') je dolg železniški most na Škotskem, kjer se pleskarska dela nikoli ne končajo – ko pridejo z barvanjem železne konstrukcije do konca, se delo ponovno začne na drugem koncu mostu (*Oxford dictionary of idioms*). Kilkenny v *fight like Kilkenny cats* ('boriti se na življenje in smrt; zelo se prepirati') je mesto na Irskem, v katerem je bila v času upora Ircev leta 1798 nastanjena garnizija hessenskih vojakov. Vojaki so se zabavali tako, da so dve mački zvezali z repi in ju vrgli čez vrh za perilo, da bi se med seboj stekli. Nadrejeni so to zabavo prepovedali, vendar so vojaki, ko se je prikazal dežurni častnik, mačkama z mečem odsekali repa, mački pa sta pobegnili. Častniku so pojasnili, da sta se mački stekli in se – z izjemo repa – požrli. Naj bo ta zgodba resnična ali ne, dejstvo je, da sta se Kilkenny in Irishtown srdito borila za meje in pravice vse do konca 17. stoletja, pri čemer sta se obojestransko izčrpavala, tako da na koncu res ni ostalo veliko več kot le »dva repa« (*Wordsworth dictionary of phrase and fable*). Frazem ima torej zgodovinsko ozadje, tako da ga je zunaj ozke (irske) skupnosti le težko razumeti.

Ameriška krajevna imena se v kulturnospecifičnih frazemih pojavljajo veliko redkeje kot angleška. Bronx, okrožje v New Yorku, ki je dobilo ime po zemljiškem posestniku Jonasu Broncku, je sestavni del frazema *a Bronx cheer* ('prh, prhanje'), ki ga povezujemo s športnimi dogodki, ki so potekali v tem delu New Yorka, kar jasno kaže na lokalni značaj frazema. Fort Knox v Kentuckyju je ameriško vojaško oporišče, v katerem skladiščijo večino zlatih rezerv ZDA, občasno pa tudi druge dragocenosti v lasti ameriške vlade, zaradi česar je varovanje zelo strogo. Če vemo, da je Fort Knox zakladnica ZDA, tudi lažje razumemo frazem *be like Fort Knox* oz. njegovo različico *be as safe as Fort Knox* ('biti kot trdnjava; biti kot bančni trezor'); vsekakor lahko z veliko gotovostjo trdimo, da je razumevanje frazema najmanj problematično za rojene govorce ameriške angleščine. Tudi frazem *a New York minute* ('trenutek') je rabljen v ameriški angleščini in se navezuje na hiter tempo življenja v New Yorku (*Oxford dictionary of idioms*). Glede na razlago v *Dictionary of American regional English* je

pomen frazema povezan z delcem sekunde, ki mine od trenutka, ko se na semaforju prižge zelena luč, do trenutka, ko voznik v avtomobilu zadaj potrobi. Zelo verjetno so frazem najprej uporabljali Nenyworceani, ki so želeli opozoriti na nepotrpežljivost Newyorčanov. K razumevanju frazema torej pripomore poznavanje navad Newyorčanov, ki se jim prejestano mudi.

V angleški frazeologiji veliko redkeje najdemo frazeme z avstralskimi toponimi, med katerimi naj omenimo Bourke v *back o' Bourke* 'bogu za hrbtom' in Sydney v *Sydney or the bush* 'vse ali nič'. Bourke je mesto v Novem južnem Walesu, ki leži na obrobju naseljenega poljedelskega predela in predstavlja izhodišče za »outback« severno in zahodno od mesta. »Outback« je poimenovanje za redko naseljena obširna in oddaljena področja v notranjosti Avstralije, hkrati pa tudi za kraje, ki so bolj oddaljeni kot kraji, ki jih imenujejo »bush«. Bourke in njegov kulturološki pomen sta poznana bolj ali manj le znotraj avstralske skupnosti, kar je tudi razlog za kulturno specifičnost frazema. Tudi frazem *Sydney or the bush* je Avstralcem povsem jasen in razumljiv, Neavstralcem pa predstavlja probleme zaradi nerazumevanja drugega dela frazema, tj. *the bush*, ki se nanaša na vsak predel zunaj glavnih urbanih področij, v zgornjem frazemu je to mesto Sydney. Sydney lahko simbolizira tudi uspeh in finančno varnost, kar je živo nasprotje odročnih predelov, tj. *bush*, kjer je težko preživeti (*Curious English words and phrases: The truth behind the expressions we use*).

Za razliko od angleških frazemov, katerih sestavni del so imena krajev v angleško govorečih deželah, so kraji v Sloveniji le redko del slovenskih frazemov. Med slednje sodijo že omenjeni frazem *nositi vodo v Savo*, pa tudi frazemi *teta s Krvavca*, *star kot Peca* in *ljubljska srajca*. Redko rabljeni frazem *teta s Krvavca* (Gigafida – 5 zadetkov; Nova beseda – 0 zadetkov) je evfemistično poimenovanje menstruacije in glede na Kebra (2011: 433) temelji na poosebljanju mesečnega perila s tipičnim ženskim sorodstvenim poimenovanjem *teta*, *Krvavec* pa je prispodoba bistva tega pojava, tj. krvavitve. Primerjalni frazem *star kot Peca* je glede na korpusa rabljen še redkeje (Gigafida – 1 zadetek; Nova beseda – 2 zadetka) kot *teta s Krvavca*, po pogostnosti pa ga prekaša pomensko sorodni izbiblični frazem *star kot Metuzalem*. Frazem *star kot Peca* prištevamo k lokalno obarvanim frazedom, saj izvira iz koroškega narečja, Peca pa simbolizira starost. V Gigafidi najdemo različne variantne oblike frazema brez lastnega imena, kot sta Peca in Metuzalem, npr. *star kot zemlja*, *star kot svet*, *star kot človeštvo*, *star kot človeški rod*, *star kot človek*, *star kot stoletje*, *star kot zgodovina*, *star kot vesolje*. Frazem *ljubljska srajca* je danes rabljen v pomenu 'po rodu Ljubljčan'. Iz frazema ni razvidna aluzija na tuje običaje, ki postane jasna šele ob preučevanju prvotne rabe frazema. Ob nastanku se je frazem nanašal na člane ljubljanskega nemškega telovadnega društva, ki so si na izletih v ljubljansko okolico slačili srajce in se sončili, kar je v tistih časih veljalo za nenavadno in smešno (Keber 2011: 894).

Kljub temu, da Trst danes ni del Slovenije, je bil za Slovence v preteklosti zelo pomembno mesto; po ljudskem štetju leta 1910 je v Trstu živelo več kot 56.000 Slovencev, zato je bil v tistem času največje slovensko mesto, saj je Ljubljana imela 52.000 prebivalcev, vključno z nemško govorečo manjšino. Iz besed Ivana Tavčarja

»Ljubljana je srce Slovenije, Trst pa so njena pljuča!« je razvidno, kakšen pomen so tedaj pripisovali Trstu. Trst je našel svoje mesto tudi v slovenski frazeologiji, natančneje v frazemu (*lepo*) *po vrsti, kakor (so) hiše v Trsti*, kar kaže na to, da je bil v času nastanka frazema Trst dobro poznan in močno prisoten v zavesti govorcev slovenščine. Povsem mogoče je, da je bil izbran predvsem zaradi rime, saj je v frazemu uporabljena narečna sklonska oblika *v Trsti* (Keber 2011: 997).

Frazem *in/pa mirna Bosna* izvira iz srbohrvaškega govornega področja in se v slovenščini uporablja že vsaj od prvih desetletij 20. stoletja. Bosna je bila v obdobju nastanka frazema tako kot ozemlje Slovenije del avstro-ogrške monarhije, zaradi česar so bili Slovenci dobro seznanjeni s situacijo v Bosni. Bosna je bila v obdobju po priključitvi Avstro-Ogrski zelo nemirna pokrajina z burnimi političnimi dogajanjem, tako da je bil izraz *in/pa mirna Bosna* prispodoba za umirjanje oz. končanje takega stanja (Keber 2011: 100).

Glede na to, da je Pančevo mesto v Srbiji, se zdi, da tudi frazem *iti v Pančevo* izvira iz srbohrvaškega področja, čeprav je v resnici motiviran z glagolom *pančati*, torej spat, kar pomeni, da je Pančevo kraj, kamor gremo spat. Na podoben način lahko razložimo tudi pomensko sorodni frazem *hoditi v Mižule (Mažule)* oz. *iti v Mižale*, za katerega se zdi, da vsebuje krajevno ime, čeprav se predstavno povezuje z glagolom *mižati* (Keber 2011: 661) in ga zaradi tega ne bi smeli prištevati med izlastnoimenske frazeme. V obeh frazemih je navidezna lastnoimenska sestavina dejansko psevdoime (prim. Fabčič 2014: 210).

Tuje krajevno ime najdemo tudi v kulturnospecifičnih frazemih *stric iz Amerike, Indija Koromandija* in *iti v Rim*. Frazem *stric iz Amerike* se je v slovenščini pojavil v času izseljevanja v Ameriko, predvsem v ZDA. Slovenci so se začeli izseljevati v večjem številu proti koncu 80. let 19. stoletja. Ta val izseljevanja je prekinila prva svetovna vojna, poleg tega pa so ZDA leta 1924 uvedle strožje ukrepe za nadzor migracij. V tem obdobju je bilo področje današnje Slovenije slabo razvito, prebivalstvo se je preživljalo v glavnem s kmetijstvom, vendar so bile kmetije majhne, tehnologije ni bilo ali je bila zastarela. Številni so se odločili za odhod v ZDA, ki so veljale za deželo izrednih možnosti in priložnosti, vendar so le redki uspeli in se vrnili domov kot premožni posamezniki. Frazem ni poznan samo v slovenščini, ampak ga najdemo tudi v nekaterih drugih evropskih jezikih: v češčini *stryček z Ameriky*, francoščini *oncle d'Amérique*, nemščini *der Onkel aus Amerika* (Keber 2011: 48). Frazem *Indija Koromandija*, ki je naslov pravljice v zbirki *Slovenske pravljice*, vsebuje krajevno ime Indija, vendar se dejansko nanaša na domišljjsko deželo in je slovenska vizija dežele izobilja ali gastronomska utopija (Blažič 2009: 329). Varianta tega frazema je *Indija Komandija*, ki glede na E. Kržišnik (2018: 34) izvira iz ljudske pesmi. Za razumevanje pomena frazema *iti v Rim* se moramo vrniti v preteklost, ko so ženske nosečnost skrivale pred javnostjo, še posebej če je šlo za zunajzakonsko nosečnost. V takih primerih so nosečnico velikokrat poslali od doma v kakšen drug kraj, kjer je rodila, otrok pa je šel v rejo ali posvojitev. Izbiro kraja v frazemu lahko razložimo z dejstvom, da je bil Rim včasih najbolj znano krščansko romarsko mesto (Keber 2011: 808). Nosečnost ni bila

tabu tema le v slovenščini, ampak tudi v drugih jezikih. Kot primer lahko navedemo spodnje nemško narečje, v katerem beseda 'nosečnost' ne obstaja, omenja se jo lahko le posredno s pomočjo več kot 30 frazemov (Piirainen 2008: 218).

4 Zaključek

Številni angleški in slovenski izlastnoimenski frazemi so kulturnospecifični, saj se nanašajo na edinstveni denotat, ki je del nacionalne kulture. Kulturnospecifični element v frazemu odseva izkušnje in nazore oz. poglede posamezne jezikovne skupnosti. Frazemi, ki se prenašajo iz roda v rod, so prava zakladnica kulturnospecifičnih elementov; ker so frazemi del besedišča, so kulturnospecifični elementi integrirani v kulturni spomin jezikovne skupnosti (Dobrovol'skij, Piirainen 2005: 251).

Pri preučevanju angleških in slovenskih izlastnoimenskih frazemov smo ugotovili, da je lastno ime pogosto ime človeka ali kraja, ki je med predstavniki določene jezikovne skupnosti oz. kulture dobro poznano. Lastna imena, značilna za določeno kulturo, moramo preučevati z različnih vidikov: zgodovinskega, geografskega, kulturnega, jezikovnega, medjezikovnega, družbenega. Številne frazeme motivirajo zunajjezikovni pojavi, ki so del kolektivnega spomina določenega naroda (prim. Szerszunowicz 2008: 118–119); v takem primeru lahko določimo denotativni in konotativni pomen s pomočjo poznavanja določene osebe ali kraja (Pierini 2008: 7). Poleg tega se moramo zavedati pomena prepletenosti jezika in kulture, kajti razumevanje kulturnospecifičnih frazemov je v veliki meri odvisno od poznavanja univerzalnih, nacionalnih ali lokalnih značilnosti posameznih frazemov, kar smo ugotovili tudi s primerjavo angleških in slovenskih izlastnoimenskih frazemov, pri katerih smo le redko lahko potegnili vzporednice med frazemi z (enakim) lastnim imenom.

VIRI IN LITERATURA

- Milena Mileva BLAŽIČ, 2009: Aplikacija folkloristične teorije Stitha Thompsona na zbirko Slovenskih pravljic. *Slavistična revija* 57/2. 321–31.
- Ebenezer Cobham BREWER, 2001: *The Wordsworth dictionary of phrase and fable*. Ware, Hertfordshire: Wordsworth Editions Ltd.
- Frederic G. CASSIDY, Joan Houston HALL (ur.), 1996: *Dictionary of American regional English*, 3. zv. (I–O). Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
- William A. CLOUSTON, 1888/2010: *The book of noodles: Stories of simpletons, fools and their follies*. London: Elliot Stock Paternoster Row (izdaja iz l. 1888) / London: Abela Publishing (izdaja iz l. 2010).
- Jean-Pierre COLSON, 2008: Cross-linguistic phraseological studies. *Phraseology: An interdisciplinary perspective*. Ur. S. Granger in F. Meunier. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 191–206.
- Max CRYER, 2012: *Curious English words and phrases: The truth behind the expressions we use*. Auckland: Exisle Publishing Limited.

- Dmitrij DOBROVOL'SKIJ, Elisabeth PIIRAINEN, 2005: *Figurative language: Cross-cultural and cross-linguistic perspectives*. Amsterdam: Elsevier.
- Alessandro DURANTI, 1997: *Linguistic anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Melanija FABČIČ, 2014: Bei Petrus anknöpfen – Matilda je pobrala koga – Szent ihály lovára ül – onymische Komponenten in der deutschen, slowenischen und ungarischen Phraseologie. *Jezikoslovlje* 15/2–3. 199–229.
- Sabine FIEDLER, 2007: *English phraseology. A coursebook*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Linda FLAVELL, Roger FLAVELL, 2006: *Dictionary of idioms and their origins*. London: Kyle Cathie Limited.
- Gigafida: <http://www.gigafida.net/>
- Rosemarie GLÄSER, 1988: The grading of idiomaticity as a presupposition for a taxonomy of idioms. *Understanding the Lexicon*. Ur. W. Hüllen in R. Schulze. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 264–279.
- Janez KEBER, 2011: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Erika KRŽIŠNIK, 2003: Frazeologija v Slovenskem pravopisu 2001. *Slavistična revija* 51/2. 221–39.
- Erika KRŽIŠNIK, 2015: Frazeologija v šoli – drugič. *Jezik in slovstvo* 60/3–4. 131–42.
- Erika KRŽIŠNIK, 2018: Lastnoimenskost v slovenski frazeologiji. *Iminjata i frazeologijata = Imena i frazeologija*. Ur. A. Dučevska in B. Mirčevska-Boševa. Skopje: Filozofski fakultet Blaže Koneski.
- Penny LEE, 2007: Formulaic language in cultural perspective. *Topics in English linguistics: Phraseology and culture in English*. Ur. P. Skandera. Berlin: de Gruyter. 471–96.
- Rosamund MOON, 1992: Textual aspects of fixed expressions in learners' dictionaries. *Vocabulary and Applied Linguistics*. Ur. P. J. L. Arnaud in H. Béjoint. London: Macmillan. 13–27.
- Rosamund MOON, 1998: *Fixed expressions and idioms in English: A corpus-based approach*. Oxford: Clarendon Press.
- Nova beseda: http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda3.html
- Patrizia PIERINI, 2008: Opening a Pandora's box: Proper names in English phraseology. *Linguistik Online* 36/4. (Dostopno na spletu)
- Elisabeth PIIRAINEN, 2002: Bier mit ins Hofbräuhaus nehmen oder Sand in die Sahara tragen? Nochmals zum Idiomtyp 'Eulen nach Athen tragen'. *Proverbium. Yearbook of International Proverb Scholarship* 19. 349–59.
- Elisabeth PIIRAINEN, 2008: Figurative phraseology and culture. *Phraseology: An interdisciplinary perspective*. Ur. S. Granger in F. Meunier. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 207–28.
- Annette SABBAN, 2008: Critical observations on the culture-boundness of phraseology. *Phraseology: An interdisciplinary perspective*. Ur. S. Granger in F. Meunier. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 229–41.
- Judith SIEFRING (ur.), 2004: *The Oxford dictionary of idioms*. 2. izd. Oxford: Oxford University Press.
- John SINCLAIR, Lorna SINCLAIR KNIGHT, Michela CLARI (ur.), 2002: *Collins COBUILD dictionary of idioms*. 2. izd. Glasgow: HarperCollins Publishers.

- Vera SMOLE, 2018: Osebna lastna imena v slovenskih narečnih frazemih. *Iminjata i frazeologijata = Imena i frazeologija*. Ur. A. Dučevska in B. Mirčevska-Boševa. Skopje: Filozofski fakultet Blaže Koneski. 421–41.
- Joanna SZERSZUNOWICZ, 2008: Decoding phraseological units as a socio-linguistic problem (on the example of onomastic idioms). *Nation and language modern aspects of socio-linguistic development*. Third International Conference, 9–10 October 2008. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, Panevėžys Institute Centre of Languages. 118–21.
- Joanna SZERSZUNOWICZ, 2009: Some remarks on the evaluative connotations of toponymic idioms in a contrastive perspective. *Formulaic Language: 1. zv. Distribution and Historical Change. Typological Studies in Language 82*. Ur. R. Corrigan, E. A. Moravcsik, H. Ouali in K. Wheatley. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 171–84.
- Joanna SZERSZUNOWICZ, 2012: On the evaluative connotations of anthroponymic idioms in a contrastive perspective (based on English and Italian). *Białostockie Archiwum Językowe 12*. 293–314.
- Janez ŠVAJNCER, 1992: *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Veronika TELIYA, 1998: Phraseological entities as a language of culture (methodological aspects). *EUROPHRAS 95. Europäische Phraseologie im Vergleich: Gemeinsames Erbe und kulturelle Vielfalt*. Ur. W. Eismann. Bochum: Brockmeyer. 783–794.
- Veronika TELIYA, Natalya BRAGINA, Elena OPARINA, Irina SANDOMIRSKAYA, 1998: Phraseology as a language of culture: Its role in the representation of a collective mentality. *Phraseology: Theory, analysis, and applications*. Ur. A. P. Cowie. Oxford: Oxford University Press. 55–75.
- Zorana VASILJEVIĆ, 2015: Effects of etymology and pictorial support on the retention and recall of L2 idioms. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching 12/1*. 35–55. (Dostopno na: <http://e-flt.nus.edu.sg/v12n12015/vasiljevic.pdf>)
- Alenka VRBINC, Marjeta VRBINC, 2014: Phraseological units with onomastic components: The case of English and Slovene = Unidades fraseológicas con componentes onomásticos: El caso del inglés y del esloveno. *RLA 52/1*. 133–53.
- Anna WIERZBICKA, 1996: *Semantics: Primes and universals*. Oxford: University Press.
- Anna WIERZBICKA, 2007: Reasonably well: Semantic metalanguage as a tool for the study of phraseology and its cultural underpinnings. *Phraseology and Culture in English*. Ur. P. Skandera. Berlin: Mouton. 49–78.

SUMMARY

The connection between language and culture is reflected in the phraseology of a particular language. Idioms that originate from a common source or have become established in a language because of language contact are universal in many languages; however, in every language there are idioms of national and/or local character, which is why they are not used outside the national or local context. A typical feature of these idioms is their cultural specificity – an issue addressed in this article on the basis of research into English and Slovene onomastic idioms.

Special attention is paid to the onyms – anthroponyms as well as toponyms – that are often names of people or places well-known among the members of a particular language community or culture but more or less unfamiliar to anyone outside the language community; idioms containing such onyms cause problems in comprehension and consequently in retention. Concrete examples of idioms are examined to identify the reasons for cultural specificity; in addition, connotations of idioms known only to the native speakers of the languages are explained. As is evident from the phraseological material gathered, parallels between English and Slovene idioms with the (same) proper name can be drawn in very rare cases, since the cultural element shows the language community's experience and beliefs and is integrated into the language community's cultural memory.